

Novi
treći
put

HEINRICH
BÖLL
STIFTUNG

Istraživanje - Percepcija građana o energiji vetra u opštinama sa projektima vetroparkova

autori

Dimitrije Milić
Mijat Kostić
Miloš Glišanović

info@novitreciput.net
www.novitreciput.net

O istraživanju

Energetska tranzicija i dekarbonizacija predstavljaju jedno od centralnih razvojnih, ekonomskih i političkih pitanja savremene Srbije. U uslovima rastućih klimatskih rizika, nestabilnih globalnih energetske tržišta i sve izraženijih međunarodnih obaveza u oblasti smanjenja emisija gasova sa efektom staklene bašte, Srbija se nalazi pred nužnošću postepenog, ali suštinskog preobražaja svog energetske sistema. Ovaj proces podrazumeva ne samo promenu strukture proizvodnje električne energije, već i redefinisane odnosa između države, investitora i lokalnih zajednica koje direktno osećaju posledice energetske politike.

Dekarbonizacija energetske sektora u Srbiji posebno je značajna imajući u vidu visoku zavisnost od fosilnih goriva, pre svega uglja, kao i rastući pritisak da se nacionalni energetske miks uskladi sa evropskim klimatskim ciljevima. U tom kontekstu, obnovljivi izvori energije, a naročito energija vetra, nameću se kao jedan od ključnih stubova dugoročne tranzicije. Međutim, iako se vetroparkovi često posmatraju kroz prizmu investicija, kapaciteta i proizvodnih megavata, njihova stvarna održivost u velikoj meri zavisi od društvene prihvaćenosti u sredinama u kojima se realizuju.

Iskustva iz Srbije, ali i iz šireg evropskog konteksta, pokazuju da proces dekarbonizacije može da naiđe na otpor ukoliko se sprovodi isključivo „odozgo nadole“, bez sistematskog uključivanja lokalnih zajednica. Projekti obnovljivih izvora energije, uključujući vetroparkove, često otvaraju pitanja koja prevazilaze tehničke aspekte: od percepcije uticaja na zdravlje i životnu sredinu, preko pitanja raspodele ekonomskih koristi, do poverenja u institucije, investitore i procedure donošenja odluka. Upravo zbog toga, javna percepcija postaje jedan od ključnih faktora uspeha ili neuspeha energetske tranzicije.

Energija vetra u Srbiji postaje sve vidljivija, bilo fizički u vidu vetroparkova koji se javljaju na sve više lokacija kao projekti, bilo u vidu energetske miksa u statističkom smislu, gde se pojavljuju još uvek u jednocifrenim procentima u udelu proizvodnje električne energije. Spontano oni postaju i politička i društvena tema koja nije dovoljno analizirana u javnom prostoru, jer iako doživljavaju ekspanziju, mali broj istraživanja se bavio sentimentima građana u opštinama gde vetroparkovi već postoje.

Novi treći put - 2025.

Opredeljenje da se ovo istraživanje fokusira na opštine u kojima su vetroparkovi već izgrađeni ili su u planiranoj završnoj fazi realizacije zasniva se na potrebi da se proces dekarbonizacije sagleda kroz prizmu konkretnih iskustava građana i njihovih daljih očekivanja. Za razliku od planerskih faza, u kojima dominiraju očekivanja i pretpostavke, postinvesticioni period omogućava uvid u to kako građani procenjuju stvarne efekte projekata: da li su prepoznali ekonomske koristi, kako vrednuju komunikaciju sa investitorima i lokalnim vlastima, i u kojoj meri su se njihovi početni stavovi promenili tokom vremena. Ovakav pristup omogućava identifikovanje faktora koji podstiču prihvatanje energetske tranzicije, ali i onih koji proizvode skepticizam ili otpor.

Cilj ove publikacije je da doprinese kvalitetnijem razumevanju društvene dimenzije dekarbonizacije u Srbiji i da ukaže na značaj lokalnog nivoa u sprovođenju energetske tranzicije, a na primeru vetroparkova kao najnovijeg vida obnovljivih izvora energije u domaćim uslovima, može da se vidi kako lokalne zajednice reaguju na obnovljive izvore energije u svom neposrednom komšiluku. Nalazi predstavljeni u ovom izveštaju imaju za cilj da obogate javnu debatu, pruže empirijsku osnovu za unapređenje politika obnovljivih izvora energije i podstaknu odgovorniji, inkluzivniji pristup razvoju vetroenergetskih projekata.

Publikacija je namenjena donosiocima odluka, civilnom društvu, medijima i svim relevantnim akterima, sa namerom da proces dekarbonizacije u Srbiji bude ne samo tehnički efikasan, već i društveno održiv. Sprovođenje istraživanja podržala je Hajnrih Bel Fondacija - HBS Zapadni Balkan.

Metodologija

Odabir opština

Naša organizacija se za ovo istraživanje opredelila za region Južnog Banata koji ima najdužu istoriju vetroparkova, uključujući i prve vetroparkove u Srbiji, pa samim tim i najdužu istoriju zajednica koje žive u neposrednoj blizini vetroparkova. U ovoj seriji fokus grupa odabrane su četiri opštine sa projektima vetroparkova za fokus grupe i jedna opština sa aktivna dva projekta vetroparkova za intervju sa poslovnom zajednicom i zaposlenima u sektoru. Za fokus grupe odbrane su opština Vršac, opština Alibunar, grad Pančevo (sa naglaskom na naselje Dolovo u neposrednoj blizini vetroparka Čubuk 1) i opština Plandište sa projektom vetroparka čija se finalna realizacija dugo odlaže kao vid opštine za upoređivanje. Kada se radi o opštini za intervju sa poslovnom zajednicom i zaposlenima u sektoru, odabrana je opština Kovačica na čijoj se teritoriji nalaze dva vetroparka i gde više građana iz lokalne zajednice radi u njima. Na ovaj način, naš istraživački tim pokrio je značajnu teritoriju i veliki broj zajednica koje imaju određenu istoriju života u neposrednoj blizini projekata povezanih sa vetroparkovima.

Metod fokus grupe i ispitanici

Istraživanje se baziralo na metodologiji fokus grupa sa dopunom struktuisanih intervjua kada se radi o intervjuima zaposlenih u sektoru. Organizacija je u prvoj fazi izvršila regrutaciju ispitanika iz navedenih opština putem online oglasa za učešće, a zatim iz prijavljenog pula ispitanika napravila balansirani lokalni uzorak koji bi trebalo da predstavlja lokalnu demografsku sliku u malom u odnosu na godine, rod, obrazovanje i nivo povezanosti sa samim sektorom obnovljivih izvora energije. Organizacija je pri selekciji za učešće davala prednost ispitanicima koji žive u naseljenim mestima koja su u neposrednoj blizini vetroparkova sa ciljem dobijanja neposrednijih nalaza iz direktnog komšiluka vetroparka, iako su nalazi ispitanika koji žive u tim opštinama, a ne u naseljima neposredno uz vetropark, bili korisni za razumevanje efekta projekata vetroparka na lokalnu samoupravu u celini.

Stavovi građana iz opština sa projektima vetroparkova

Stav o energiji vetra

Građani u opštinama obuhvaćenim istraživanjem u načelu ne odbacuju energiju vetra niti ideju energetske tranzicije. Naprotiv, većina učesnika fokus grupa prepoznaje obnovljive izvore energije kao dugoročno neizbežne u kontekstu dekarbonizacije, klimatskih promena i ograničenosti fosilnih goriva. Energija vetra se u tom smislu često doživljava kao „najvidljiviji“ simbol tranzicije, posebno u ovim lokalnim zajednicama, gde su vetroparkovi postali deo svakodnevice i lokalnog vizuelnog pejzaža. Međutim, podrška ovom vidu proizvodnje energije najčešće je pragmatična, a ne ideološka: građani je prihvataju kao racionalno rešenje, ali uz stalno poređenje sa drugim izvorima energije i uz zadržanu dozu opreza.

Istovremeno, istraživanje pokazuje da se stav prema energiji vetra retko formira isključivo na osnovu ekoloških argumenata. Za veliki broj građana, ključni kriterijum ostaje ekonomska isplativost i lična ili lokalna korist. Najvidljiviji optimizam kada se radi o energiji vetra kao takvoj bio je primetan kod ispitanika iz opštine Alibunar, gde lokalna zajednica vidi predominantnije prednosti, a manje evidentira mane u njenom svakodnevnom funkcionisanju. Kod ispitanika u Vršcu i Plandištu skepticizam prema energiji vetra je viši iz ugla tehnologije i kod dela ispitanika postoji stav da ona nije najbolje rešenje (*“Mi u Banatu imamo prejak vetar za vetrenjače, pa onda one često ne rade i kada ima vetra”, “Nisam sigurna baš da li su vetrenjače dobro rešenje za nas ovde ako mogu da imaju loš efekat po zdravlje ljudi i životinja kako pričaju”*). Stav građana Pančeva je bio u proseku umereno pozitivan, gde ispitanici iz Dolova koji žive najbliže vetroparku “Čibuk 1” imali najpozitivniji stav i generalno nisu imali važnijih kritika u odnosu na energiju vetra. Kod dela građana javile su se simpatije prema drugim vidovima proizvodnje električne energije i to mahom za solarnu energiju (*“Ni solarna energija nije loša, vidim da firme to plaćaju i da im se isplati zbog potrošnje struje i mnogo manjih računa”*).

Novi treći put - 2025.

Najizraženiji rezervisani stavovi prema energiji vetra ne odnose se direktno na samu tehnologiju, već na način na koji se energetska tranzicija sprovodi. U svim sredinama prisutno je izraženo nepoverenje prema institucijama, investitorima i dostupnim informacijama, uz osećaj da građani nemaju dovoljno pouzdane, lokalno relevantne i proverljive podatke na osnovu kojih bi formirali stabilan stav. Energija vetra se tako često doživljava kao deo šireg procesa koji „dolazi odozgo“, bez dovoljno transparentnosti i učešća lokalne zajednice. Upravo ovaj deficit poverenja čini da i generalno pozitivan ili neutralan stav prema energiji vetra ostane krhak i podložan brzom preokretu u sredinama u kojima se percipira da rizici prevazilaze jasno artikulisane koristi. Ovaj nivo nepoverenja najviši je u Plandištu, gde građanima nije jasno zašto se lokalni projekat vetroparka toliko odlaže u realizaciji i smatraju da investitor i lokalna samouprava nisu transparentni.

Vidljivost vetroparkova u prostoru snažno oblikuje način na koji građani doživljavaju energiju vetra, često više nego sami energetske ili ekološki aspekti. Kao velika i stalno prisutna infrastruktura, vetroturbine menjaju pejzaž i postaju novi referentni okvir lokalnog prostora, te su za neke simbol modernizacije i tehnološkog napretka, a za druge narušavanje prirodnog ili kulturnog identiteta sredine. U opštinama poput Alibunara i Pančeva/Dolova, gde su vetroparkovi već duže vreme u funkciji, građani navode da su se vremenom „navikli“ na njihovu prisutnost i da su vetroturbine postale deo svakodnevnog vizuelnog identiteta, pa čak i neformalni simbol opštine. Nasuprot tome, u sredinama poput Vršca, gde se projekti doživljavaju kao pretnja za zaštićene ili simbolički važne prostore, vidljivost vetroparkova proizvodi snažan emotivni otpor, jer se percipira kao trajna i nepovratna promena pejzaža.

Simbol pretnje ili identiteta

Kod dela ispitanika vetroparkovi se nameću kao spoljni „top-down“ uticaj koji menja lokalnu sredinu zbog stranih investitora ili privatnih interesa na štetu lokalne zajednice. Ipak kod većine ispitanika oni se mahom vezuju za pozitivne simbole, od mesta gde se deca fotografiju tokom matura i 18. rođendana, do simbola lokalne zajednice koji završavaju i na slikama lokalne naivne umetnosti ili simbola „snage i tehnološkog napretka“. U tom smislu vetroparkovi se u percepciji mahom bore za simpatije više na simboličkom nego praktičnom nivou.

Uticaj na lokalnu zajednicu

Građani u sredinama sa postojećim vetroparkovima efekte ovih projekata najčešće sagledavaju kroz neposredne i vidljive promene u lokalnom okruženju, pre nego kroz šire energetske ili klimatske ciljeve, koji ostaju marginalni deo njihovog tematskog fokusa. Najčešće spominjani pozitivni efekti odnose se na finansijske koristi za pojedince i samu opštinu, pre svega kroz zakup zemljišta, godišnje nadoknade za poljoprivrednike za korišćenje zemljišta za vetroparkove, kao i prihode lokalnog budžeta (*"Sećam se kada su dolazli oni ovde, dobro su to oni plaćali ovde seljacima", "Oni mi plaćaju godišnje oko 1500 evra da mogu da koriste za banderu, a ja imam pravo da dalje obrađujem zemlju i tu radim uglavnom zelen", "...onda su za školu davali za krečenje kada smo tražili i to je bilo lepo od njih"*)

U pojedinim opštinama, posebno tamo gde je komunikacija sa investitorom bila kontinuirana, ističe se i unapređenje infrastrukture, poput izgradnje i održavanja poljskih puteva i pristupnih saobraćajnica. Ipak, većina učesnika fokus grupa naglašava da su ove koristi ograničene po obimu i da ne proizvode osećaj sveobuhvatnog lokalnog razvoja, već se doživljavaju kao parcijalni i često nejednako raspodeljeni benefiti.

Istovremeno, očekivanja građana u pogledu dugoročnih efekata vetroparkova ostaju visoka, ali u delimičnoj meri još uvek neispunjena. Učesnici fokus grupa često ukazuju da broj stalnih radnih mesta ostaje mali i da su najkvalitetniji, visoko specijalizovani poslovi uglavnom dostupni stručnjacima izvan lokalne zajednice. Zbog toga se vetroparkovi retko percipiraju kao snažan generator zapošljavanja ili demografskog zadržavanja mladih, već pre kao tehnološki intenzivni projekti sa ograničenim multiplikativnim efektima (*"Rekao bih da to jesu dobro plaćeni poslovi, ali da kod nas u Alibunaru sveukupno tu radi do 100 ljudi sa sve portirima", "Znam dosta dece od mojih prijatelja koji tu rade i uslovi su dobri", "Neko mi reče da kod nas to održavanje rade neki Hrvati i da nisu uopšte naši ljudi za to zaduženi ovde", "Znam za komšiju koji tu radi i imao je put za Nemačku za obuku da nauče da tu rade"*).

Ovaj jaz između očekivanog i ostvarenog dodatno doprinosi utisku da lokalna zajednica snosi prostorne i simboličke troškove, dok se glavina ekonomske vrednosti proizvodi i redistribuira van njenog neposrednog domašaja, a često i van zemlje po zamerama dela ispitanika. Ispitanici generalno ne znaju da li i u kojoj meri lokalna samouprava ima benefite od postojanja vetroparkova na njenoj teritoriji bilo da se radi o poreskim prihodima ili električnoj energiji, iako pretpostavljaju da neki pozitivan efekat verovatno postoji.

Konačno, istraživanje pokazuje da percepcija efekata vetroparkova u velikoj meri zavisi od institucionalnog okvira i kvaliteta odnosa između investitora, lokalnih vlasti i građana. Tamo gde su postojali jasni mehanizmi komunikacije, vidljiva ulaganja u zajednicu i transparentno upravljanje prihodima, građani su skloniji da efekte vetroparkova ocenjuju kao pretežno pozitivne ili barem prihvatljive. Nasuprot tome, u sredinama u kojima lokalna zajednica nema uvid u to kako se odluke donose i kako se koristi generišu, vetroparkovi se doživljavaju kao spoljašnji projekti nametnuti bez stvarnog partnerstva. Ovi nalazi ukazuju da društvena održivost vetroparkova ne zavisi samo od njihove tehničke ili ekonomske uspešnosti, već presudno od sposobnosti institucija da lokalne efekte učine vidljivim, pravednim i politički legitimnim.

Ekološki i zdravstveni strahovi

Ekološki strahovi predstavljaju jedan od najčešćih, ali i najsloženijih izvora rezervisanosti građana prema vetroparkovima. U gotovo svim fokus grupama učesnici pominju potencijalne negativne efekte na ptice, pčele, slepe miševе, insekte i širi biodiverzitet, iako retko raspolažu konkretnim podacima ili neposrednim dokazima. Ove zabrinutosti najčešće su zasnovane na fragmentisanim informacijama iz medija, društvenih mreža ili neformalnih razgovora, što ih čini otpornim na jednostavna objašnjenja. U sredinama poput Alibunara, gde vetroparkovi duže funkcionišu, ovi strahovi su vremenom ublaženi iskustvom i opažanjem da masovni negativni efekti nisu vidljivi, dok su u Vršcu ekološke bojazni snažno povezane sa zaštitom prostora koji ima posebnu prirodnu i simboličku vrednost. Zanimljivo da u Plandištu, gde sam vetropark nije još uvek aktivan, skoro dvotrećinska većina učesnika fokus grupa ne vidi važnije ekološke ili druge rizike po lokalnu zajednicu.

Zdravstveni strahovi su prisutni u svim istraživanim sredinama, ali se najčešće izražavaju neodređeno i kroz opštu nelagodu prema „nevidljivim“ uticajima tehnologije. Učesnici pominju buku niskih frekvencija, vibracije, elektromagnetno zračenje i potencijalne dugoročne posledice po zdravlje ljudi, često uz formulacije koje ukazuju na nesigurnost i manjak pouzdanih informacija. Iako većina učesnika istovremeno priznaje da nema jasne dokaze o direktnim zdravstvenim štetama, sama činjenica da se radi o velikim i trajnim instalacijama doprinosi osećaju rizika, naročito u situacijama gde komunikacija sa institucijama i investitorima nije bila dovoljno jasna ili kontinuirana.

Istraživanje pokazuje da ovi ekološki i zdravstveni strahovi nisu nužno izraz ideološkog protivljenja obnovljivim izvorima energije, već pre simptom dubljeg problema poverenja. Građani često ne osporavaju mogućnost da vetroparkovi mogu biti bezbedni i ekološki prihvatljivi, ali dovode u pitanje ko proizvodi znanje o tim efektima, ko ih kontroliše i u čijem interesu. U tom smislu, strahovi se pojačavaju u sredinama gde se studije uticaja doživljavaju kao formalnost, a stručnjaci kao povezani sa investitorima. Nalazi ukazuju da bi nezavisna, lokalno relevantna istraživanja i kontinuirani monitoring, uz jasno i razumljivo predstavljanje rezultata javnosti, mogli značajno da umanje ekološke i zdravstvene bojazni i doprinesu većem stepenu prihvatanja vetroparkova.

Kada se radi o metodama za koje tvrde da bi najviše imala efekta u ubeđivanju da je određeni vetropark bezbedan za zdravlje ljudi i lokalnu životnu sredinu, ispitanici najviše navode naučne studije, ali koje nisu podržane od strane samih investitora, jer ispitanici delom sumnjaju i u stručnjake koji dolaze sa investitorima (*"Ja sam gledala studiju za tu meteo stanicu i te stručnjake što su pravili prezentaciju ovde u opštini. Oni su se nama podsmevali i nisu očekivali da ćemo doći mi sa ozbiljnim pitanjima. Tako bi bilo verovatno i za vetrenjače da dođu sa svojom studijom"*, *"Hoću da dođu neki mladi, obrazovani i nezavisni stručnjaci, ako treba i iz inostranstva, pa da kažu kako jeste i šta je naučno tačno, a šta nije"*). Ispitanici su često i sami svesni da veliki broj informacija koje dobijaju o ovoj temi na internetu nije pouzdan, ali da često ni sami ne znaju kome da veruju.

Ono što je specifični rezultat ovih fokus grupa u odnosu na prethodne je pitanje efekta na životinje, gde je efekat na ptice bio ključni faktor protiv vetroparkova u prethodnim fokus grupama, dok se kod zajednica koje žive blizu vetroparkova jedva pojavljivao, dok je strah kod njih mahom bio za pčele.

Strah za pčele kao prisutan

Poseban segment ekoloških bojazni odnosi se na potencijalni uticaj vetroparkova na pčele i pčelarstvo, naročito u poljoprivredno orijentisanim sredinama, a koji se javio u sve četiri fokus grupe. Učesnici fokus grupa spominju tvrdnje da vibracije, buka niskih frekvencija ili promene u mikrokruženju mogu da dezorijentišu pčele, otežaju njihovu orijentaciju i povratak u košnice, što bi dugoročno moglo da utiče na prinos meda i oprašivanje useva. Većina ispitanika priznaje da ove tvrdnje zasnivaju na posrednim informacijama i ličnim uverenjima, a manje na sistematskim istraživanjima.

(Ne)poverenje u institucije

Institucionalni okvir u kojem se planiraju i sprovode projekti vetroparkova prepoznat je kao ključni faktor koji oblikuje ukupnu percepciju građana. U svim istraživanim sredinama prisutno je izraženo nepoverenje prema državnim i lokalnim institucijama, koje se doživljavaju kao netransparentne, udaljene i nedovoljno odgovorne prema interesima lokalne zajednice. Građani često imaju utisak da se ključne odluke donose unapred, dok se javne rasprave, konsultacije i studije uticaja doživljavaju kao formalnost bez stvarnog uticaja na konačan ishod. Ovakva percepcija dovodi do zaključka da problem nije u samoj energiji vetra, već u načinu na koji se institucionalno „upravlja tranzicijom“.

Poseban izvor sumnje predstavlja odnos između institucija i investitora. Učesnici fokus grupa često izražavaju uverenje da su regulatorna tela, lokalne vlasti i stručnjaci koji učestvuju u predstavljanju projekata previše blisko povezani sa privatnim interesima, što dovodi u pitanje nezavisnost procena i kontrolu sprovođenja propisa. Studije uticaja na životnu sredinu se, u tom kontekstu, retko doživljavaju kao neutralni stručni dokumenti, već kao deo investicione procedure čiji je cilj da omogući realizaciju projekta. Ovaj deficit poverenja dodatno se produbljuje činjenicom da građani retko imaju pristup jasnim, lokalno relevantnim podacima o efektima projekata, prihodima za opštinu i mehanizmima kontrole u fazi eksploatacije.

Istraživanje pokazuje da se poverenje u institucije ne gradi deklarativno, već kroz dugoročne, vidljive i proverljive prakse. Tamo gde su investitori i lokalne vlasti uspostavili stalne kanale komunikacije, obezbedili dostupnost informacija i uključili lokalne aktere u monitoring i nadzor, stavovi građana su приметно manje polarizovani. Nasuprot tome, u sredinama gde institucije deluju zatvoreno ili reaktivno, vetroparkovi postaju simbol šireg institucionalnog deficita, a ne energetske inovacije. Ovi nalazi ukazuju da je jačanje institucionalne transparentnosti, nezavisne kontrole i stvarnog učešća lokalnih zajednica preduslov za društveno prihvatljivu i politički održivu energetska tranziciju.

Inkluzija žena i vetroparkovi

Energetski sektor zasnovan na obnovljivim izvorima, a naročito vetroenergija, percipira se kao oblast sa znatno većim potencijalom za inkluziju žena u poređenju sa fizički intenzivnijim i tradicionalno muški dominantnim industrijama poput rudarstva uglja i termoelektrana. Učesnici fokus grupa, kao i sagovornici tokom terenske posete vetroparku u Kovačici, ukazuju da se radna mesta u vetroenergiji u većoj meri oslanjaju na tehnička znanja, digitalne sisteme upravljanja, administrativne i analitičke veštine, bez izraženih fizičkih zahteva koji su karakteristični za konvencionalni energetski sektor. Ipak, deo najtežih servisnih zadataka oslanja se i na rizičnije radne zahteve na visini, dok većinski radna mesta povezana sa ovim sektorom to ne obuhvataju.

To otvara prostor za ravnopravnije učešće žena u operativnim, inženjerskim, upravljačkim i nadzornim ulogama, ali i u oblastima monitoringa životne sredine, bezbednosti na radu i odnosa sa lokalnom zajednicom. Za razliku od ugljarskih i termoenergetskih postrojenja, koja se u lokalnim sredinama često povezuju sa težim radnim uslovima, zdravstvenim rizicima i rodno zatvorenim profesionalnim kulturama, vetroparkovi se doživljavaju kao „čistija“ i institucionalno modernija industrija, sa većim potencijalom da privuče obrazovane mlade žene i doprinese postepenoj transformaciji rodnih uloga u energetici. Ovaj aspekt, iako retko eksplicitno artikulisan kod ispitanika, predstavlja važnu društvenu dimenziju energetske tranzicije i dodatni argument za razvoj sektora obnovljivih izvora energije u Srbiji.

Manjak “transformativnosti”

Energija vetra se posmatra kao transformativna kada se radi o prostoru i prirodnom pejzažu lokalnih zajednica, ali još uvek se ne posmatra kao transformativna ekonomski gledano za lokalnu zajednicu. Za razliku od tradicionalne industrije poput termoelektrana ili rudnika uglja, koji menjaju ekonomski čitave zajednice i postaju glavni poslodavac i ekonomska aktivnost, vetroparkovi ostaju manji činilac, te tako mogu da budu i manje transformativni kada se radi o rodnim obrascima u energetici.

Stavovi zaposlenih u industriji

Terenska poseta vetroparku i razgovori sa zaposlenima, kao i razgovor u fokus grupama sa ispitanicima koji su profesionalno povezani sa industrijom, pružili su dragocen uvid u operativnu realnost sektora vetroenergije, koja se u značajnoj meri razlikuje od percepcija i pretpostavki prisutnih u širem javnom diskursu. Iz perspektive zaposlenih i ekonomski povezanih lica, vetropark funkcioniše kao visoko profesionalizovan, tehnološki napredan i strogo regulisan energetska sistem, u kojem bezbednost, pouzdanost i kontrola rizika imaju centralno mesto. Radni procesi su jasno definisani, a svakodnevne aktivnosti podrazumevaju koordinaciju sa centralnim dispečerskim centrima, primenu višeslojnih bezbednosnih protokola i strogo poštovanje međunarodnih standarda, naročito u radu sa visokonaponskom opremom i na velikim visinama. Ovakav nivo organizacije i discipline značajno odstupa od slike „eksperimentalne“ ili nedovoljno proverene tehnologije koja se često pojavljuje u javnim debatama.

Poseban naglasak tokom razgovora stavljen je na pitanje ljudskih resursa i razvoja kadrova. Zaposleni u vetroparku u velikoj meri dolaze iz lokalne sredine i poseduju tehničko obrazovanje, dok dodatne obuke i sertifikacije, uključujući međunarodne treninge, predstavljaju standardni deo profesionalnog razvoja. Industrija vetroenergije se iz ove perspektive vidi kao sektor koji podiže profesionalne i bezbednosne standarde u domaćem energetska sistemu i omogućava transfer znanja iz razvijenijih tržišta. Ipak, sagovornici ističu da je broj stalno zaposlenih relativno ograničen, što potvrđuje nalaze fokus grupa da vetroparkovi ne mogu biti shvaćeni kao masovni generator zapošljavanja, već kao izvor specijalizovanih i kvalitetnih radnih mesta.

Razgovori sa zaposlenima takođe su osvetlili odnos vetroparka sa lokalnom zajednicom iz „unutrašnje“ perspektive sektora. Prema njihovim navodima, kontinuirana komunikacija sa opštinom i građanima, kao i jasno definisani mehanizmi lokalne koristi, predstavljaju ključni preduslov stabilnog funkcionisanja projekta. Posebno je istaknuta važnost reputacionog rizika za investitore, koji često deluje snažnije od formalnih kazni i regulatornih sankcija. Upravo zbog toga, u praksi se sprovode dugoročni programi monitoringa životne sredine, donacije lokalnim institucijama i finansijski aranžmani koji deo prihoda usmeravaju ka lokalnom budžetu. Ovi elementi ukazuju da razlike u društvenoj prihvaćenosti vetroparkova često ne proizlaze iz same tehnologije, već iz kvaliteta odnosa sa zajednicom i načina na koji se projekti „ukorenjuju“ u lokalni kontekst.

Novi treći put - 2025.

Dodatna vrednost terenske posete ogleda se i u demistifikaciji svakodnevnog funkcionisanja vetroparka, što ima potencijalno važnu ulogu u javnoj komunikaciji energetske projekata. Direktni uvid u radne procedure, sisteme nadzora i prakse upravljanja rizicima pokazuje da je većina strahova prisutnih u lokalnim zajednicama rezultat distance između građana i same infrastrukture, a ne njenog realnog delovanja. Sagovornici iz sektora ističu da bi veća otvorenost objekata za organizovane posete, saradnja sa školama, fakultetima i lokalnim organizacijama, kao i uključivanje domaćih stručnjaka u javno objašnjavanje tehnologije, mogli značajno da doprinesu smanjenju tenzija i jačanju poverenja. Na taj način, vetroparkovi bi prestali da budu „zatvoreni sistemi“ na horizontu i postali vidljiviji kao deo lokalne privrede, obrazovanja i institucionalnog okvira, čime bi se dodatno osnažila društvena legitimnost energetske tranzicije u Srbiji.

Zaključno, nalazi terenske posete potvrđuju da sektor vetroenergije u Srbiji funkcioniše kao tehnički zreo i institucionalno ozbiljan deo energetske sistema, ali i da postoji izražen jaz između operativne realnosti i javne percepcije. Dok zaposleni sektor vide kao bezbedan, strogo kontrolisan i profesionalno organizovan, građani ga često posmatraju kroz prizmu nepoznatih rizika, nevidljivih koristi i institucionalnog nepoverenja. Ovaj jaz predstavlja ključni izazov za dalji razvoj vetroenergije: ne u domenu tehnologije, već u domenu komunikacije, transparentnosti i uključivanja lokalnih zajednica. U tom smislu, iskustva zaposlenih i praksa sa terena nude važnu osnovu za unapređenje javnih politika i oblikovanje društveno održivijeg modela energetske tranzicije u Srbiji.

Važnost bliskosti za zajednicom

Iz ugla zaposlenih u sektoru vetroenergije na različitim nivoima odgovornosti u ovom sistemu, kao i građanima sa ekonomskom povezanošću sa industrijom, primetan je jedinstven stav da je odnos sa lokalnom zajednicom od ključne važnosti za održivost projekata, te da ukoliko budući projekti vetroparkova u Srbiji to budu ignorisali da će se naći u velikom riziku od protivljenja lokalne zajednice, čiji je najveći strah da bude izolovana iz sopstvene lokalne zajednice i sistema odlučivanja.

Glavni zaključci i preporuke

Nalazi ovog istraživanja potvrđuju da energija vetra u Srbiji ne nailazi na principijelno odbacivanje među građanima lokalnih zajednica u kojima su vetroparkovi već izgrađeni ili se nalaze u završnoj fazi realizacije. Naprotiv, većina ispitanika prepoznaje obnovljive izvore energije kao dugoročno neizbežan deo energetske tranzicije i u tom kontekstu energiju vetra vidi kao racionalno, tehnološki savremeno i klimatski prihvatljivo rešenje. Međutim, ova podrška je pre svega pragmatična i uslovna, a ne vrednosno ili ideološki utemeljena, što je čini krhkom i podložnom promenama u zavisnosti od lokalnih iskustava i institucionalnog okvira.

Istraživanje pokazuje da se ključna linija podele u percepciji ne formira između „za“ i „protiv“ energije vetra kao tehnologije, već između poverenja i nepoverenja u način na koji se energetska tranzicija sprovodi. Najizraženiji izvori skepticizma ne odnose se na same vetroturbine, već na osećaj da se odluke donose „odozgo nadole“, bez jasnog uvida lokalne zajednice u proces planiranja, procene uticaja i raspodele koristi. U sredinama gde je komunikacija sa investitorima i lokalnim vlastima bila kontinuirana i vidljiva, stavovi građana su stabilniji i pozitivniji, dok u opštinama sa slabom transparentnošću i odloženim projektima dominira osećaj sumnje i institucionalne distance.

Posebno je važno da se istakne da građani efekte vetroparkova prvenstveno sagledavaju kroz neposredne i vidljive promene u lokalnom okruženju (često prosto i vizuelne promene), a znatno ređe kroz šire energetske, klimatske ili nacionalne ciljeve koji stoje u nacionalnim strategijama. Finansijske koristi, poput zakupa zemljišta, nadoknada za poljoprivrednike i pojedinačnih donacija lokalnim institucijama, prepoznaju se i ocenjuju pozitivno, ali se istovremeno doživljavaju kao parcijalne i nedovoljno transformativne za ekonomski standard lokalne zajednice.

Vetroparkovi se zbog svega navedenog retko percipiraju kao projekti koji menjaju ekonomsku strukturu lokalne zajednice ili značajno doprinose zapošljavanju, već pre kao tehnološki intenzivne investicije sa ograničenim multiplikativnim efektima.

Novi treći put - 2025.

Ekološki i zdravstveni strahovi, iako u određenoj meri prisutni u svim istraživanim sredinama, u velikoj meri predstavljaju simptom dubljeg problema poverenja, a ne izraz čvrstog protivljenja obnovljivim izvorima energije. Građani često ne dovode u pitanje mogućnost da vetroparkovi mogu da budu bezbedni, ali izražavaju sumnju u nezavisnost studija, stručnjaka i institucija koje te efekte procenjuju, jer ih povezuju sa lukrativnim interesima. Posebno je značajno što se u zajednicama koje već duže vreme žive uz vetroparkove strahovi vremenom ublažavaju iskustvom, dok u sredinama bez završenih projekata ili projektima daleko od naseljenih mesta ostaju snažnije vezani za neproverene informacije i narrative iz javnog prostora.

Nalazi terenske posete i razgovora sa zaposlenima u industriji dodatno ukazuju na postojanje izraženog jaza između operativne realnosti sektora vetroenergije i njegove javne percepcije. Dok zaposleni sektor doživljavaju kao visoko profesionalizovan, strogo regulisan i bezbedan, građani ga često posmatraju kao netransparentan i udaljen sistem. Ovaj jaz ne predstavlja tehnički, već komunikacioni i institucionalni izazov, koji će u narednim godinama biti presudan za društvenu održivost daljeg razvoja vetroenergije u Srbiji.

Narativni okvir ovog istraživanja ukazuje da uspeh energetske tranzicije u Srbiji ne može da se meri isključivo brojem izgrađenih kapaciteta ili proizvedenih megavata, već pre svega stepenom društvene legitimnosti koju ti projekti uživaju u lokalnim sredinama. Vetroparkovi u opštinama obuhvaćenim istraživanjem funkcionišu kao svojevrsni test odnosa između modernizacijskih politika i svakodnevnog iskustva građana: tamo gde su procesi odlučivanja percipirani kao pravedni, transparentni i inkluzivni, energija vetra se vremenom normalizuje i integriše u lokalni identitet, dok u sredinama u kojima dominira osećaj isključenosti i institucionalne distance, i tehnički neutralni projekti postaju simbol šireg nezadovoljstva i nepoverenja.

Ovaj nalaz sugeriše da je društvena dimenzija energetske tranzicije ne sporedni, već centralni element njene dugoročne održivosti, te da će upravo kvalitet odnosa sa lokalnim zajednicama u velikoj meri odrediti tempo i stabilnost daljeg razvoja vetroenergije u Srbiji.

Preporuke

Na osnovu nalaza istraživanja, jasno je da budući razvoj vetroenergije u Srbiji mora da prati jačanje društvene dimenzije energetske tranzicije. Prva i ključna preporuka odnosi se na unapređenje institucionalne transparentnosti na lokalnom nivou. Donosioci odluka i investitori bi trebalo da obezbede kontinuiran, razumljiv i lokalno relevantan protok informacija o projektima vetroparkova, uključujući podatke o prihodima za opštinu, mehanizmima kontrole i dugoročnim planovima upravljanja. Javne rasprave i konsultacije moraju da prestanu da budu formalnost i da postanu stvarni prostor za dijalog i uvažavanje lokalnih zabrinutosti.

Drugo, neophodno je sistematski razvijati nezavisne mehanizme procene i monitoringa ekoloških i zdravstvenih efekata vetroparkova. Istraživanje pokazuje da građani najviše poverenja imaju u studije koje nisu direktno povezane sa investitorima. U tom smislu, uključivanje akademskih institucija, nezavisnih istraživačkih centara i lokalnih stručnjaka u kontinuirani monitoring, uz javno predstavljanje rezultata na pristupačan način, može značajno da doprinese smanjenju strahova i jačanju poverenja.

Treća preporuka odnosi se na redefinisavanje koncepta lokalnih koristi. Umesto ad hoc donacija i parcijalnih infrastrukturnih ulaganja, potrebno je razvijati dugoročnije modele partnerstva sa lokalnim zajednicama, koji bi jasno povezivali prisustvo vetroparka sa razvojnim prioritetima opštine. To može da uključuje ulaganja u obrazovanje, stručno osposobljavanje, podršku lokalnim preduzetnicima i jačanje lokalnih institucija, čime bi se vetroparkovi percipirali kao deo šireg lokalnog ekosistema, a ne izolovani objekti.

Posebnu pažnju bi trebalo posvetiti javnoj komunikaciji i demistifikaciji tehnologije. Nalazi terenske posete ukazuju da direktan uvid u funkcionisanje vetroparkova ima snažan potencijal da smanji tenzije i predrasude. Otvaranje vetroparkova za organizovane posete, saradnja sa školama i fakultetima, kao i uključivanje domaćih stručnjaka u javna objašnjenja tehnologije, mogu da doprinesu stvaranju informisanije i otpornije javnosti. Konačno, energetska tranzicija u Srbiji zahteva dugoročnu promenu paradigme u odnosu između države, investitora i građana. Energija vetra ima potencijal da bude društveno prihvaćen stub dekarbonizacije, ali samo ukoliko se istovremeno gradi institucionalno poverenje, osećaj pravednosti i lokalne uključenosti.

O organizaciji

Novi treći put je multidisciplinarna organizacija osnovana 2017. od strane mladih profesionalaca sa željom promene pristupa političkoj analizi u Srbiji. Od samog početka naš tim se trudio da za regionalnu javnost analizira kompleksne međunarodne fenomene i njihov uticaj na političku i ekonomsku situaciju u našem regionu. Cilj naše organizacije od samog početka bio je pristup politici koji bi bio baziran na činjenicama i odgovornosti, a ne na rastućem populizmu.

Misija organizacije je da doprinese društvenom napretku kroz: argumentovano, akademski utemeljeno i društveno odgovorno javno delovanje. Organizacija je u profesionalnom smislu specijalizovana za nekoliko delatnosti: analiza međunarodne politike, istraživanja javnog mnjenja, medijski monitoring, politički konsalting, edukacija mladih i javno zagovaranje.

Za više pitanja:
info@novitreciput.net

Naš vebsajt:
www.novitreciput.net

2025.
